

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Забеліна Г.Д. Використання казкотерапії в логопедичній роботі з розвитку мовлення у дошкільників із заїканням.....	115
Завадська О.А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії.....	121
Зінов'єва О.В. Діагностика розвитку довільної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	126
Злобіна Н.М. Використання піктограм, як засобу комунікації дітей із синдромом Дауна.....	132
Калашиник С.В. Огляд методик корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.....	138
Катріч А.М. Застосування елементів Монтессорі – терапії у сенсорному вихованні дітей із ЗПР.....	143
Кірпа Д.О. Ігрові вправи як засіб профілактики порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	149
Колот С.Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).....	156
Комір С.М. Роль і місце дихальних вправ в корекції заїкання	160
Комкова О.М. Формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.....	167
Костенко В.А. Складання розповіді за сюжетною картиною як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	175
Кривоніс Д.О. Гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	181
Лактіонова О.М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня	186
Літвін Л.М. Діяльність реабілітаційного центру «Право вибору» щодо інклюзії дітей та людей з порушеннями у сучасне суспільство.....	190
Малєєва А.М. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	195
Мамедова Л.Б. Розвиток соціальної компетентності дітей з РАС засобами соціальних історій.....	200
Маркіна Н.В. Формування емоційного здоров'я дітей засобами музикотерапії.....	208
Маркова Л.В. Стратегія формування потреби у спілкуванні дітей з розладами аутистичного спектру.....	211
Мироненко А. В. Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху.....	218
Мірошніченко І.А. Формування функціональних цілей міждисциплінарною командою фахівців, як засіб реалізації програм допомоги для дітей з моторними порушеннями.....	224
Мірошніченко О.В. Використання музикотерапії в подоланні дизартрії у дошкільників.....	232
Міщенко О. А. Вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	237

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Подальшого дослідження та конкретизації вимагають питання здійснення соціально-педагогічної реабілітації дітей з різними видами мовленнєвих порушень, диференційованих за клініко-педагогічною класифікацією.

Список використаних джерел:

1. Зайцев И. С. Профилактика и коррекция социальной дезадаптации детей и подростков с тяжелыми нарушениями речи. Минск, 2008. 248 с.
2. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія. Київ, 2010. 256 с.
3. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ: Слово, 2015. Вид. 3-тє. 776 с

Мамедова Л. Б.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ З РАС ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНИХ ІСТОРІЙ

Розглядається проблема розвитку соціальної компетентності з дітьми з розладом аутистичного спектру (РАС). На підставі аналізу процесів формування соціальної компетентності, світосприймання та базової довіри дитини з РАС до оточуючого світу.

Ключові слова: соціальна компетентність, поняття РАС, стратегія адаптації дітей з РАС, соціальні історії дітей з РАС.

Постановка проблеми. Розвиток соціальної компетентності дітей є важливою соціальною і психолого-педагогічною проблемою, вирішення якої належить до нагальних питань суспільства та освіти в цілому. За складністю соціальних наслідків і порушень адаптації аутизм займає особливе місце серед психічних розладів. Симптоми аутизму ускладнюють соціалізацію дитини, засвоєння соціальних ролей, пов'язаних з функціонуванням у дошкільних установах та школі, налагодженням взаємин з оточуючими людьми. Таким чином, актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю розробки проблеми соціальної компетентності з опорою на методологічні принципи вітчизняної дефектології, зокрема, спеціальної психології; важливістю

виявлення груп ризику щодо соціальної дезадаптації в ранньому віці та розробки програм профілактики і корекції порушень соціалізації у дітей дошкільного та шкільного віку через призму соціальних історій.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження у сфері психологічної та педагогічної допомоги дітям з розладам аутистичного спектра презентують широкий спектр різних методів і технологій.

Метод соціальних історій був розроблений Керол Грей (Carol Gray) в 1991 році. Соціальні історії - це короткі розповіді, які містять опис конкретних ситуацій, подій або занять. Вони включають в себе специфічну інформацію про майбутні події: чого варто очікувати, і як слід себе вести [5, с № 35-38].

Поняття соціальної компетентності у вітчизняній психологічній науці вперше було вжито О. Ветошкіним і З. Гончаровим. Воно було також використане М. Докторович [1, с №19] як «розуміння цільового призначення соціальних інститутів, норми стосунків й уміння особисто здійснювати соціальні технології». Додаються у теоретико-методичні положеннях: Системи допоміжної альтернативної комунікації для дітей з аутизмом (Н. Компанець, Т. Куценко) [2, с № 20-24]; Інклюзивна освіта: реалії та перспективи (Колупаєва А. А.) [3, с № 5-32]; Проблеми та перспективи спеціальної освіти (Шеремет М. К.) [5, с № 101 -103].

Ми розглядаємо соціальну компетентність, як адаптаційне явище, в якому функціонування адаптаційного механізму забезпечує соціально-психологічна підготовленість особистості. До умов, необхідних для задоволення особливих освітніх потреб дітей з РАС, відносяться: здійснення цілеспрямованої корекційної роботи в процесі освоєння учнями змісту всіх освітніх областей, а так само в ході проведення корекційних занять через соціальні історії.

Мета статті - вивчення особливостей діагностики та формування соціальних компетенцій у дітей з РАС засобами соціальних історій.

Виклад матеріалу дослідження. Сучасний зарубіжний досвід допомоги дітям з РАС все більше спрямований на ранню допомогу – роботу з дітьми дошкільного віку. Залучення дітей до соціальної взаємодії з дорослими та

однolitками стає однією з ключових форм реалізації корекційно-розвивального підходу для дітей з РАС. В Україні традиційно діти до 6-7 років залучаються до системи дошкільного виховання. Використання права отримувати дошкільну освіту може стати одним зі шляхів соціалізації та покращення навичок та соціального функціонування у дітей з РАС.

Відомо, що процес входження в нову соціальну ситуацію для дошкільника типового розвитку є важливим та складним етапом. Зрозуміло, що і для дітей з РАС цей період характеризується особливими труднощами у зв'язку з дефіцитом соціальних навичок. Сучасний вітчизняний та зарубіжний досвід психологічної допомоги дітям з РАС свідчить про суттєві можливості покращення навичок соціальної взаємодії завдяки використанню метода соціальних історій (Ю. Ерц, Н. Міренда, Р. Ричардс, Б. Морріс).

Метод «Соціальні історії» запропоновано та описано Керол Грей (Socii stpties, 1991; The social story book, 1993) як спосіб пояснення та навчання дитини прийнятним способом соціальної поведінки. Соціальні історії (CI) доступно та точно дають відповідь дитині, як слід взаємодіяти з іншими дітьми, дорослими, як поводитися в громадських місцях, як поводитися в складних ситуаціях (коли щось болять, коли потрібно в туалет, коли хочеться їсти чи пити тощо). Сьогодні цей метод широко використовують в усьому світі в аутології. Часто соціальні історії є допоміжним інструментом під час поведінкової терапії (Applied Behavior Analysis, ABA) (Ю. Ерц, Т. Чинчараулі).

Існує велика кількість готових соціальних історій, які написані та ілюстровані фахівцями для певних ситуацій (для школи, для прогулянки, для магазину тощо). Їх можна знайти в мережі інтернет та використовувати як готові шаблони. Але більшість цих історій написана іноземною мовою, що перешкоджає їх використанню. Педагоги можуть самостійно створювати соціальні історії для Дитини з РАС, враховуючи методичні вимоги та правила створення соціальних історій. Керол Грей рекомендує використовувати в одній історії кілька називних (описових), перспективних, директивних та кілька контрольних речень. Називні речення дають інформацію про ті дії людей,

причини цих дій у певних ситуаціях та визначають умови виникнення самої ситуації.

Перспективні речення пояснюють реакцію та стани інших людей на певні ситуації. Описують їх думки, почуття, внутрішні переживання. Це допомагає дитині з РАС дізнатися та осмислити світ емоцій та переживань інших, що зазвичай в недоступним для такої дитини. Також перспективні речення можуть розкривати можливі наслідки правильної та неправильної поведінки, дати можливість передбачити результат поведінки для дитини.

Директивні речення називають дитині правильний зразок поведінки. Таких речень має бути обмежена кількість, щоб уникнути ситуації вибору між кількома способами правильної поведінки. Чим більше директивних висловлювань про варіанти правильної поведінки, тим більше можливостей виникнення неадекватної поведінки у дитини з аутизмом. Дитина з РАС буквально сприймає інформацію, тому занадто велика кількість можливих варіантів правильної поведінки може поставити її в перед ситуацією вибору: який з варіантів є правильним. А це може спричинити внутрішній конфлікт, зростання внутрішньої тривоги та напруження, що спровокує захисну реакцію.

Контрольні речення можна використовувати наприкінці соціальної історії для кращого її запам'ятовування, для внесення суб'єктивного змісту та емоційного забарвлення. Це створюється шляхом використання в історії суб'єктивно значущих змістів (імен родичів чи друзів, улюблених тематичних героїв, інтересів, захоплень тощо). Керол Грей рекомендує використовувати не більше 1 директивного чи контрольного речення на кожні 2-5 називних (описових) чи перспективних.

Зазвичай соціальні історії супроводжуються наочним матеріалом: фото, малюнками чи символічними зображеннями. Вибір типу ілюстрації залежить від віку, уподобань та особливостей розвитку конкретної дитини, для якої створюється соціальна історія. Наведемо приклад констатуючого експерименту, який проводили в дитячих садках № 28, 266, 282, старшої групи у м. Харкові. Кількість вибірки, на основі якої проводився констатуючий експеримент та

якісний аналіз даних, становила 10 осіб дітей старшого дошкільного віку з аутизмом та легким ступенем зниження інтелекту.

В ході експерименту ми застосовували технологію впливу соціальних історій, яку можна використовувати для роботи з дітьми з РАС старшого дошкільного віку. [4, с № 355-363]

Нами був застосований метод, який має назву «Моя історія». Це ілюстрована фотографіями невеличка книжка (4-8 сторінок) з життя дитини з аутизмом. Ми використали сильну сторону дітей з такими порушеннями: вміння орієнтуватись на реальне зображення, любов до розглядання своїх фотознімків та їх індивідуальний інтерес до певних дій та об'єктів.

Для створення «Моєї історії» ми дотримувались такого алгоритму:

1. З'ясування мети історії (мета, зумовлюється потребами чи труднощами у поведінці конкретної дитини).
2. Про що буде історія.
3. Підбір фотографій та підпис та хід історії з позиції дитини.
4. Збереження максимальної інформативності зображень та конкретності і тексту.
5. Підписування зображень здійснюється від першої особи (від імені дитини) або від першої особи множини (я і тато, я і мама, я і брат, я і друг, я і діти тощо).

Створення такої історії відбувається індивідуально, з урахуванням потреб окремої дитини та сім'ї в цілому. Необхідні матеріали для створення історії: картинки; фото; і-пад; файли; папка для файлів.

Історія використовується у сімейному колі, в дошкільному закладі з вихователями та однолітками. Ситуація спілкування з батьками, педагогами та дітьми на цікаві для дитини з аутизмом теми створює передумови для успішної адаптації, а в подальшому стає інструментом для розвитку комунікативних навичок дитини. Ефективність та універсальність методу дозволяє вирішувати як соціальні так і комунікативні завдання.

Для покращення адаптації дітей дошкільного віку з аутизмом до умов садочка нами було створено індивідуальні книжечки «Моя історія» двох видів: «Я їду в садочок», «Я в дитячому садку». Ця робота стала можливою за активної участі батьків та ініціювання їх запиту із зазначеної проблеми. Метою роботи з дитиною з соціальної історії «Моя історія» було формування позитивних взаємин з педагогами та отримання позитивного емоційного досвіду від взаємодії з дорослим та однолітками.

Для створення історії ми дотримувалось такої послідовності дій. Спочатку було проаналізовано інтереси дитини: якою дорогою вона любить їхати в садочок, які предмети привертають її увагу по дорозі, що саме викликає у неї позитивні емоції впродовж цієї подорожі. У нашому випадку діти звертали увагу на улюблений вид транспорту, певну будівлю по дорозі, певне місце в салоні автобуса тощо. Також було проаналізовано симпатії та інтереси дитини в садочку: вихователі, однолітки, предмети, заняття, місце в групі. Після такого вивчення інтересів дітей за допомогою батьків було створено серію фото із улюбленими предметами, транспортом, дітьми, в різних приміщеннях групи, підчас різних видів діяльності тощо. Було відібрано ті фотознімки, на яких чітко представлений улюблений об'єкт чи людина та активна дія. Фото було згруповано у дві книжечки «Я їду в садочок», «Я в дитячому садку». Підпис зображеного здійснювався від імені дитини, в теперішньому часі, не більше як двома простими реченнями. Також ми використовували займенник «я» замість власного імені дитини для опосередкованого розвитку активного вживання цієї частини мови у мовленні дітей.

Подальша робота була поетапним впровадженням читання або перегляду книжечки дитиною разом з дорослим. Впродовж кожного етапу батьки паралельно брали участь у роботі з цими книжечками дома, дотримуючись методичних рекомендацій щодо особливостей їх читання.

У роботі з дітьми, які не користуються мовленням, перегляд книжечки «Моя історія» мав на меті активізацію позитивних емоцій дитини від споглядання улюблених предметів, рідних людей, формування позитивного

досвіду взаємодії з чужим дорослим (вихователем, вчителем-дефектологом). Досвід використання соціальної історії «Моя історія» дозволив визначити ефективні психолого-педагогічні прийоми взаємодії дорослого з дитиною з аутизмом, які підвищують успішність такої роботи:

- підтримання дорослим зорового контакту з дитиною;
- оптимальний мовленнєвий супровід (використання коротких речень, відповідне інтонування, повтор ключових смислових слів);
- підтримання дорослим атмосфери успіху, доброзичливості, зацікавленості дитиною.

За нашим досвідом серед дітей з аутизмом, які не користуються мовленням, використання психологічної техніки «Моя історія» покращило загальний емоційний стан дитини під час перебування у закладі, збільшило кількість ініційованих дитиною епізодів взаємодії з педагогами.

Аналіз результатів констатувального дослідження підтвердив низький рівень сформованості соціально-психологічного компоненту СПА дошкільників з аутизмом.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

1. Застосування техніки «Моя історія» є в цілому ефективною та позитивно впливає на формування емоційно-вольової сфери дитини з РАС та сприяє формуванню довірчих взаємин між дітьми з аутизмом і дорослими, однолітками, що збільшило бажання дітей відвідувати дитячий садочок;

2. В ході дослідження збільшився активний словник дітей: вони стали використовувати повні речення, особові займенники;

3. У спілкуванні з дорослими стали більш уважними, збільшилась тривалість зорового контакту;

4. Немовленнєві діти почали використовувати більш цілеспрямовані поведінкові акти щодо дорослого: погляд, цілеспрямоване голосове звертання, фізичну спрямованість до дорослого.

5. Використання соціальної історії «Моя історія» було спрямовано на формування індивідуально-психологічного компонента СПА старших дошкільників з аутизмом.

Перспективи подальшої роботи — продовжити дослідження впливу на емоційну сферу комплексом соціальних історій у групі для дітей з аутизмом та однолітками, що спрямована на формування соціально-психологічного компонента СПА. Подальший науковий пошук у цій сфері може бути спрямований на розширення конкретних тематичних груп, наочного матеріалу для створення та оформлення соціальних історій, аналіз та узагальнення іншого практичного досвіду впровадження цього метода.

Список використаних джерел:

1. Доктрович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: Автореф. дис. канд. пед. наук: 43213.00.05 / М. О. Доктрович; Ін-т пробл. Виховання АПН України. –К., 2007. –19 с.

2. Компанець Н. Готовність до навчання читання: індивідуальний підхід. Системи допоміжної альтернативної комунікації для дітей з аутизмом/ Н. Компанець, Т. Куценко // Дефектологія. —2011. —N 2. —С. 20-24

3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. — К. : «Самміт-Книга», 2009. —С. 5–32

4. Скрипник Т. Стандартні вимоги до надання кваліфікованої допомоги дітям з розладами аутистичного спектра // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т./за ред. В.М.Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори –2006, 2016. –Т2 (7). –С.355-363.

5. Шеремет М. К Проблеми та перспективи спеціальної освіти: // 36. наук. Пр. Кам'янець-Подільського державного університету: серія соціально-педагогічна; випуск 7 / За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. -Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С, 2007. -С. 101 -103.

6. Carol Gray. Social competence and social skills training and intervention for children with autism spectrum disorders. J. Autism Development Disorder, 2009, p. 35-38

Маркіна Н.В.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МУЗИКОТЕРАПІЇ

У статті розглядається поняття «музикотерапія» та її позитивний вплив на емоційно-почуттєву сферу, інтелектуальні здібності, психотерапевтичний і фізіологічний стан людини.

Ключові слова: музикотерапія, емоції, формування емоційного здоров'я, емоційне здоров'я дитини.

Постановка проблеми. Незважаючи на багатовіковий досвід застосування музичних творів у виховних процесах та лікуванні емоційних розладів, у сучасних освітніх закладах музикотерапія ще не зайняла належного місця.

Мета статті – визначити поняття «музикотерапія» та її вплив на емоційне здоров'я дитини.

Виклад матеріалу дослідження. Застосування творів музичного мистецтва з лікувальною метою є одним з найдавніших методів благотворного впливу на людину. Такі великі античні філософи як Піфагор, Платон, Аристотель та інші звертали увагу на цілющу силу музики, вважаючи, що вона відновлює порушений порядок і втрачену гармонію починаючи з окремої людини і закінчуючи всім Всесвітом. Було відмічено, що музика і деякі її елементи поєднання і відносини звуків – мелодія, ритм, темп здатні змінювати настрій людини, впливати на її емоційний стан [3]. Термін «музикотерапія» грецько-латинського походження і в перекладі означає «зцілення музикою». В науковій літературі є багато визначень цього поняття. Одні вчені вважають, що музикотерапія є допоміжним засобом психотерапії, а інші визначають її як системне використання музики в лікуванні дітей; засіб оптимізації творчої та